

Analyzing the Narrative System of Nahj-ul-Balagha's 221 Khutba Discourse in the light of the Confrontational, Interactive, and Matching Process of Sign-Meanings

Azam Shamsoddini
Fard

Assistant Professor, Department of Arabic
Language and Literature, Vali-e-Asr University,
Rafsanjan, Iran

Samira Heidari Rad

Ph.D. in Arabic Language and Literature, Yazd
University, Yazd, Iran

Accepted: 10/07/2024

Extended Abstract

1. Introduction

In the field of semantics, signs interact or oppose each other and appear as a set of sign meanings in the context of discourse. Based on this, it can be said that the purpose of semiotics is more to study denotative relations than to examine communication. Therefore, semiotics is formed in the context of discourse and does not only pay attention to signs separated from the context. Since Sermon 221 has received less attention from researchers and has not been analyzed and investigated from the point of view of discourse semiotics, it is one of the most important reasons for choosing it for the upcoming research. Among the questions that the current research seeks to answer are: 1- How do semantic contrasts lead to the process of matching meaning in the 221st sermon of Nahj al-Balagha? 2- In the semantic system of sermon 221 of Nahj al-Balagha, tense signs based on what functions lead to the passage of meaning from the state of interaction to the state of adaptation? The first part of sermon 221 of Nahj al-Balaghah begins with the first and second verses of Surah Takathor. From the point of view of semiotics, the most obvious characteristic of the

Received: 16/12/2023

ISSN: 2228-6616

eISSN: 2476-6070

* Corresponding Author: shamsoddini@vru.ac.ir

How to Cite: Shamsoddini Fard, A., Heidari Rad, S. (2024). Analyzing the Narrative System of Nahj-ul-Balagha's 221 Khutba Discourse in the light of the Confrontational, Interactive, and Matching Process of Sign-Meanings, *Journal of Seraje Monir*, 15(49), 323-352. DOI: 10.22054/ajsm.2024.77246.1988

operation of discursive break is the use of "other, there, and another time", and they imply the process of discursive break so that the audience's attention is directed to the world outside of discourse, a world whose most important implication is the mortality of humans. In fact, by referring to the Qur'anic verse, Imam (a.s.) is trying to create a visual space to inform the audience at the beginning of the sermon. Accordingly, in this sermon, the sudden and one-time break takes the subject out of the monotonous and boring course and brings him into an emotional-tense atmosphere. In the following, Imam (a.s.) reprimands the heedless people with a speech of surprise. In this tense atmosphere, the emotional pressure is intensified with the anti-discourse of exclamation and makes the speaker reflect and think, and the emotional function of the words is determined. In the continuation of the sermon, Imam (a.s.) strongly criticizes people who are proud of things that are of no benefit to them. In fact, the Imam (a.s.) warns them of the illusory and absurd pride of the heedless to serve as a lesson. From the point of view of semiotics, the operation that governs the discourse is still the operation of discursive break. Since the focus of Imam's speech in the mentioned sermon is about death, this choice of words in the sermon is consistent with the duality of man in his desire to go to this world and to go to another world and his inner contradictions in dealing with these issues. Therefore, by using the mentioned words, Imam (a.s.) increases the emotional range to intensify the pressure of reprimand and blame, which is the result of the ignorance of the heedless. In the following, the imam portrays his presence in the discourse, which is the discourse attachment, when the actor returns to the discourse field. But the biography of the dead is presented in the context of a discursive break; the use of absent pronouns in speech operations is proof of this claim. In fact, the sign and meaning of death and its biography interact with each other in this part of the discourse. In the final parts of sermon 221 of Nahj al-Balaghe, we encounter a new situation in human life. A situation that makes the subject (man) another, and the signs and meanings are trying to adapt themselves to this otherness. Therefore, at the beginning of this sermon, the Imam (a.s.) refers to the subject's discourse attachment and personal self in the world, then he mentions the other under the title of death and separation from the world and the states that affect the subject. According to the theory of semiotics, this

is where the meaning comes out of the constraints of habit and repetition (worldly daily routines) and a sudden break puts them in opposition to each other. From the point of view of semiotics, when the interaction of signs proceeds in such a way that it gives way to a break during continuous discourse, in this situation, the presence of another becomes objectified.

1. Literature Review

Hamidreza Shayiri, in an article entitled "Passing from a Predetermined Relationship of Signifier and Signified to a Processional Discursive Meaning" (200⁹), explained the approach of discourse semiotics, especially in literary texts.

Algirdas Julien Greimas, in the book *Lack of Meaning*, has discussed the fluid nature of meaning and its fluctuating nature based on the signs of sensory-perceptual semantics. This book was translated and described by Hamidreza Shayiri and was published by Alam Publishing House in (20¹⁰).

Paktachi, Shairi and Rahnama (2015) in the article "Analysis of Discourse Processes in Surah Qara'a based on Tense Semiotics". They have investigated and analyzed the semantic-semantics of tension in Surah "Al-Qara'a". In this research, the emotional pressure and cognitive range in Surah "Qara'a" have been examined with regard to the discourse process, and the ascending and descending schemata have been described.

2. Methodology

This research aims to investigate the formation components of confrontational, interactive and adaptive semantic processes of discourse in the words of Imam Ali (a.s.) from the perspective of discourse systems using the descriptive-analytical method. The aim of the current research is to receive meaning at different levels of discourse and to investigate the course of transmission of semantic signs.

3. Conclusion

By examining the semiotics of sermon 221 of Nahj al-Balaghah, we realize that signs cannot be considered to have a purely predefined function. Rather, the flow of meaning-making is a dynamic and fluid flow because the process of human life fluctuates from imperfection to

perfection. The semiotic-semantic analysis of the discourse of sermon 221 shows that the tension schema theory is effective for adapting this linguistic phenomenon. Semantic confrontations in the space of discursive connection and discontinuity provide the conditions of transition and entry into interactive and compatible meanings. In the context of semantic interactions, we witness the interaction between cognitive scope and emotional pressure, which sometimes shape the semiotic-semantic space of the said sermon in the way of increase, decrease, ascent and descent of sign-meanings. Therefore, receiving meaning in this context is a function of confrontation, interaction, and adaptation between subjects.

Keywords: Discourse, Semantics/Semiotics, Contrastive System, Intertwined System, Sermon 221 of Nahj al-Balagheh.

تحلیل نظام روایی گفتمان خطبه ۲۲۱ نهج البلاغه در پرتو سیر تقابلی، تعاملی و تطابقی نشانه معناها

اعظم شمس‌الدینی فرد * استادیار گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه ولی عصر (عج)، رفسنجان، ایران

سمیرا حیدری راد دانشجوی دکترای زبان و ادبیات عربی گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده زبان و ادبیات، دانشگاه یزد، یزد، ایران

چکیده

در نشانه‌معناشناسی گفتمان با عملیاتی معنایی مواجه هستیم که در آن معنا با توجه به تقابل، تعامل یا تطبیق نشانه‌های کُنشی، شَوشی یا تنشی از موقعیتی ویژه برخوردار می‌شود و سوژه را تحت تأثیر خود قرار می‌دهد. در نهایت مجموعه این عناصر در فضای گفتمان، با توجه به فضای پیوست و گسست گفتمانی شرایط انتقال معنا را از تقابلات معنایی به تعامل و تطبیق معنایی فراهم می‌سازند. در جستار حاضر با بهره‌گیری از رویکرد نشانه-معناشناسی نوین، به تحلیل و تطبیق فرآیند انتقال معنا در نظام‌های نشانه‌ای خطبه ۲۲۱ نهج البلاغه پرداخته شد. پژوهش پیش رو در صدد است تا با روش توصیفی-تحلیلی، از منظر نظام‌های گفتمانی مؤلفه‌های شکل‌گیری فرآیندهای معنایی تقابلی، تعاملی و تطبیقی گفتمان را در کلام امام علی (ع) بررسی نماید. هدف پژوهش حاضر دریافت معنا در سطوح متفاوت گفتمانی و بررسی سیر انتقال نشانه‌های معنایی می‌باشد. در نتیجه؛ تحلیل نشانه-معناشناسی گفتمان مذکور نشان می‌دهد: تعامل میان گستره شناختی و فشار عاطفی منجر به شکل‌گیری نظریه طرح‌واره تنشی می‌شود که برای تطبیق این پدیده زبانی کارآمد می‌باشد. در این طرح‌واره سوژه با انواع ساختار افزایشی، کاهش‌ی، صعودی و نزولی برای دریافت «معنای مرگ و چگونگی رویارویی با آن» مواجه می‌شود. هم‌چنین ارتباط تعاملی و تطابقی نظام نشانه‌ای در این خطبه به گونه‌ای است که معنا تنها در صورتی قابل دریافت است که سوژه و دیگری به‌طور هم‌زمان حضور یابند.

کلیدواژه‌ها: گفتمان، نشانه معناشناسی، نظام تقابلی، نظام درهم‌تنیده، نظام تطبیق، خطبه ۲۲۱ نهج البلاغه.

۱- مقدمه

با توجه به مطالعات انجام شده در حیطه نشانه‌شناسی در چند دهه اخیر، تفاوت‌های اساسی این نگرش با دیدگاه نشانه معنانشناسی مشخص شده است. در مبحث نشانه‌شناسی، توجه پژوهشگر به نشانه‌ها به طور جداگانه معطوف می‌شود؛ اما در حوزه نشانه معنانشناسی، نشانه‌ها در تعامل یا تقابل با یکدیگر قرار می‌گیرند و به طور مجموعه‌ای از نشانه‌ها و معناها در بستر گفتمان بروز می‌یابند. «بر این اساس می‌توان گفت که هدف نشانه معنانشناسی بیشتر مطالعه روابط دلالتی است تا بررسی ارتباط. البته این روابط دلالتی هم در سطح معنای صریح، هم در سطح معنای ضمنی، هم در سطح گفته (نحو و معنا) و هم در سطح گفته‌پرداز صورت می‌گیرد» (عباسی، ۱۳۹۵: ۳). در واقع، نشانه‌ها در ارتباط با یکدیگر، القاکننده مفاهیمی کنش‌محور، تنش‌محور، شوش‌محور یا بوش‌محور هستند. با نگاهی به تاریخچه نشانه‌شناسی و نشانه معنانشناسی، گفته‌های فوق تصدیق می‌شود.

بنابراین، نشانه معنانشناسی در بستر گفتمان شکل می‌گیرد و تنها به نشانه‌های جدا از بافت توجه نمی‌کند؛ یعنی «هر نشانه در تعامل، چالش، تبانی، پذیرش، طرد، تناقض، تقابل، هم‌گرایی، واگرایی، هم‌سویی، دگرسوایی، همگونگی و دگرگونگی با نشانه‌های دیگر، حرکتی فرآیندی را رقم می‌زند که این حرکت خود راهی است به سوی تولید معنا» (شعیری، ۱۳۹۶: ۱).

از جمله تفاوت‌های میان نشانه‌شناسی و نشانه معنانشناسی می‌توان به تعاریف زیر اشاره کرد: در تفاوت میان نشانه‌شناسی و نشانه معنانشناسی، مرتضی بابک معین بر این باور است که تفاوتی که بین مفاهیمی چون نشانه‌شناسی و نشانه معنانشناسی وجود دارد، مرز بین این دو را مشخص می‌سازد. «نشانه‌شناسی تنها به بازشناخت رمزگان‌های نهادینه شده می‌پردازد که نقش آن‌ها تضمین بازتولید طرحواره‌های معنایی از پیش ساخته شده است؛ اما نشانه معنانشناسی که باید آن را نظریه فرآیندهای معنایی دانست، تنها علاقه‌مند به مطالعه شرایط خلق یا تحول و تغییر معنا می‌باشد. همچنین هدف آن پرداختن به معنایی است که در ارتباطات پویای باز، پیوسته تجدید می‌شود» (بابک معین، ۱۳۹۱: ۴۴). در این میان، شعیری

تحلیل نظام روایی گفتمان خطبه ۲۲۱ نهجالبلاغه در پرتو ... شمس‌الدینی فرد و حیدری راد | ۳۲۹

معتقد است: «نشانه‌شناسی معادل واژه «سمیولوژی» است و نشانه‌شناسی معادل واژه «سمیوتیک» است. شاید بتوان به این نکته اشاره نمود که نشانه‌شناسی، مطالعه سیستمی زبان است که با نشانه شروع می‌شود و با نشانه نیز پیش می‌رود؛ اما نشانه‌شناسی مطالعه فرآیندی زبان است که با نشانه شروع می‌شود ولی معنا را هدف گرفته و بر اساس رابطه بین دو پلان زبانی یعنی صورت بیان و صورت محتواس (شعیری، ۱۳۹۵: ۴). ژان کلود کوکه یکی از اهداف نشانه‌شناسی را الگوسازی ساختارهای دلالتی می‌داند که این الگوها باعث ایجاد گفتمان اجتماعی و گفتمان فردی هستند (Coquet, 1984: 21). به عبارت دیگر، «هدف و موضوع نشانه‌شناسی نشانه نیست، بلکه روابط ساختاری است که در زیر و لایه‌های عمیق‌تر گفتمان یا متن قرار گرفته‌اند و سازنده معنا هستند، همان روابط ساختاری‌ای که می‌توانند دلالت معنایی را تولید کنند» (عباسی، ۱۳۹۵: ۹). بنابراین، در این رویکرد «واژه نشانه محو می‌شود. در واقع، دیگر موضوع بر سر نشانه نیست، بلکه قضیه بر سر دلالت معنایی است» (همان: ۸).

نشانه‌شناسی از دهه هشتاد به بعد به سوی دورنمایی پدیدارشناختی چرخش پیدا می‌کند. در واقع، از منظر نشانه‌شناسی که همچنان پایبند اصول ساختارگرایی هستند، تنها روش ممکن برای کشف معنای گفتمان، تجزیه و تحلیل تولیدات آشکاری است که از خلال آن‌ها معنا خود را ظاهر می‌کند؛ از میان این تولیدات معنادار، متن کلامی مهم‌ترین است (بابک معین، ۱۳۹۶: ۱). بنابراین، نشانه‌شناسی معنا را مشروط به رمزگان می‌داند؛ اما نشانه‌شناسی معنا را امری کاملاً گریزان و حسی-ادراکی می‌پندارد. از دیدگاه نشانه‌شناسی، سوژه و دنیا وارد تعاملی حسی می‌شوند و معنا را رقم می‌زنند. در این فرآیند گفتمانی، مشخص خواهد شد که نشانه‌ها چگونه کار می‌کنند و به تولید معنا منجر می‌شوند. این جستار با هدف تحلیل نشانه‌معناهای تنشی، در پی آن است که با بکارگیری طرحواره تنشی، عملیات معناسازی و همچنین میزان تنش گفتمانی را در خطبه ۲۲۱ مورد بررسی و تحلیل قرار دهد.

خطبه ۲۲۱ نهج البلاغه ناظر به تفسیر «أَلْهَاكُمْ التَّكَاثُرُ* حَتَّى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ» است؛ ولی مجموع آن را می‌توان به چهار بخش تقسیم کرد. در بخش اول، سخن از بی‌خبری بازماندگان از سرنوشت خود است که چگونه از وضع خفتگان در زیر خاک پند نمی‌گیرند. در بخش دوم، چگونگی حال گذشتگان بیان می‌شود که چگونه در زیر خاک و در قبرهای سرد و خاموش آرمیده‌اند. در بخش سوم، گویا امام گفت‌وگویی با آن‌ها دارد و آن‌ها با زبان حال پاسخ‌هایی می‌دهند که بسیار بیدارگر و تکان‌دهنده است. در بخش چهارم، امام علیه‌السلام از روزهای پایانی عمر انسان سخن می‌گوید که چگونه طبیبان از درمان مأیوس می‌شوند و داروها از اثر می‌افتد و لحظه به لحظه انسان به آخر عمر نزدیک می‌شود و از دوستان و بستگان فاصله می‌گیرد. زبان از کار می‌افتد، گوش شنوایی خود را از دست می‌دهد و مرگ بر همه وجود انسان سایه می‌افکند. دقت در بخش‌های مختلف این خطبه، هر انسانی را تحت تأثیر قرار می‌دهد و بیدار می‌سازد.

از آنجایی که خطبه ۲۲۱ کمتر مورد توجه پژوهشگران بوده است و از منظر نشانه معناشناسی گفتمان تاکنون مورد تحلیل و بررسی قرار نگرفته است، در صورتی که بستر تحلیل آن از منظر ژرف ساخت گفتمانی قابل تحلیل است، این موضوع از مهم‌ترین دلایل انتخاب آن برای جستار پیش‌رو می‌باشد.

از جمله سؤالاتی که پژوهش حاضر در پی پاسخ‌گویی به آن است عبارتند از:

۱. تقابلات معنایی چگونه در مسیر شکل‌گیری خود منجر به فرآیند تطبیق معنا در

خطبه ۲۲۱ نهج البلاغه می‌شوند؟

۲. در نظام معنایی خطبه ۲۲۱ نهج البلاغه، نشانه‌های تنشی بر اساس چه کارکردهایی منجر به عبور معنا از حالت تعامل به حالت تطبیق می‌شوند؟

فرضیه‌ی نگارندگان پژوهش این است که نوعی رابطه‌ی تعاملی-نوسانی در بین عناصر زبانی خطبه ۲۲۱ نهج البلاغه وجود دارد که تابع قطب‌های ثابت معنایی نیست و منجر به تولید و بازسازی معنای تعاملی و تطبیقی می‌شود. با توجه به نوساناتی که در گفتمان ۲۲۱ نهج البلاغه وجود دارد، انواع طرحواره‌های تنشی بر سیاق خطبه قابل اجراست.

۲- پیشینه تحقیق

در این بخش ابتدا به اختصار به معرفی پژوهش‌هایی پرداخته می‌شود که بر اساس نشانه-معناشناسی صورت پذیرفته‌اند. از میان پژوهشگران ایرانی، شعیری در مقاله‌ای تحت عنوان «از نشانه‌شناسی ساخت گرا تا نشانه معناشناسی گفتمانی» (۱۳۸۸) به تبیین رویکرد نشانه معناشناسی گفتمانی، به‌ویژه در متون ادبی، پرداخته است.

-آلژیردا ژولین گرمس، در کتاب **نقصان معنا**، به ماهیت سیال معنا و در نوسان بودن آن مبتنی بر نشانه معناشناسی حسی-ادراکی پرداخته است. این کتاب با ترجمه و شرح حمیدرضا شعیری در سال (۱۳۸۹) از سوی انتشارات علم منتشر شده است.

-مرتضی بابک معین مقاله‌ای با عنوان «تبیین خلق زبان شاعرانه با استفاده از نظام مبتنی بر تطبیق و لغزش‌های مهارشده اریک لاندوفسکی» (۱۳۹۲) نگاشته است که در آن نشان می‌دهد شعر و استعاره شاعرانه نتیجه تعامل فعال و همراه با خطر شاعر با زبانی است که در مقابل او مقاومت می‌کند.

-پاکتچی، شعیری و رهنما (۱۳۹۴) در مقاله «تحلیل فرآیندهای گفتمانی در سوره «قارعه» با تکیه بر نشانه‌شناسی تنشی». به بررسی و تحلیل نشانه-معناشناسی تنشی در سوره «القارعه» پرداخته‌اند. در این پژوهش، فشار عاطفی و گستره شناختی در سوره «قارعه» با توجه به فرآیند گفتمانی موردبررسی قرار گرفته است و طرح‌واره‌های صعودی و نزولی شرح داده شده است.

-مرتضی بابک معین (۱۳۹۴) در کتاب «معنا به مثابه تجربه زیسته گذر از نشانه‌شناسی کلاسیک به نشانه‌شناسی با دورنمای پدیدارشناختی»، ضمن تأکید بر آراء لاندوفسکی و توضیح ابعاد گمشده معنا، جنبه‌های مختلف نشانه‌شناسی کلاسیک، به‌ویژه نظام روایی برنامه مدار را به چالش می‌کشد و به شرح و تفسیر نظام معنایی مبتنی بر تطبیق می‌پردازد. همچنین، حمیدرضا شعیری (۱۳۹۵) در کتاب «نشانه معناشناسی ادبیات»، به مباحث گفتمان و نشانه معنا-شناسی در ادبیات پرداخته است و بر این اساس، نظام‌های گفتمانی کنشی، تنشی، شوشی و بوشی را تبیین کرده است.

- شعیری در کتاب «تجزیه و تحلیل نشانه-معناشناسی گفتمان» (۱۳۹۶)، به خوبی نشان می‌دهد که معنا و فرآیند تولید آن، دارای سازوکارهایی است که در همه گفتمان‌ها یکسان نیست. پژوهش مذکور به پژوهشگر کمک می‌کند تا شرایط تولید معنا را در گفتمان‌های مختلف مورد بررسی قرار دهد.

- مرتضی بابک معین در کتاب «ابعاد گم‌شده معنا در نشانه‌شناسی روایی کلاسیک، نظام تطبیق یا رقص در تعامل» (۱۳۹۶) بر آن است تا نظام معنایی تعاملی تطبیق را در حوزه‌های متفاوتی مورد مذاقه و تحلیل قرار دهد.

- اقبالی (۱۳۹۷) در مقاله «نشانه‌شناسی و تحلیل فرامتنی برخی از کنایات نهج البلاغه»، نشریه حدیث پژوهی به تحلیل و توصیف فرامتنی برخی کنایات نهج البلاغه پرداخته است.

- قرائی سلطان‌آبادی (۱۳۹۷)، در مقاله‌ای با عنوان «بازشناسی سطوح گفتمانی در نهج البلاغه»، در فصلنامه پژوهشنامه نهج البلاغه به این نکته می‌رسد که در متن زبانی نهج البلاغه، سطوح مختلف گفتمانی وجود دارد که علت آن می‌تواند مواردی چون استفاده مناسب از مفاهیم و اصطلاحات زمانه، تنوع اهداف و مقاصد در استفاده از زبان، توانش بالای ارتباطی بین امام و دیگران و تنوع کنش گفتاری به جهت تعدد مخاطب باشد.

- نورسیده و رقیه‌پور بایرام الوارس (۱۳۹۸) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل بُعد حسی ادراکی گفتمان در خطبه نهم نهج البلاغه با نگاهی به ترجمه آن در بستر نشانه-معناشناسی» نمونه پژوهش: ترجمه سید علی موسوی گرمارودی»، نشریه پژوهشنامه نهج البلاغه، از میان ابعاد شناختی، حسی-ادراکی، عاطفی و زیبایی‌شناختی گفتمان، به بررسی و تحلیل بُعد حسی-ادراکی گفتمان بر اساس ترجمه سید علی موسوی گرمارودی از خطبه نهم نهج البلاغه پرداخته‌اند.

- نصیری و همکاران (۱۳۹۹) در مقاله «بازسازی معناهای عاطفی در فرآیند ارزشی گفتمانی داستان ابراهیم؛ با رویکرد نشانه-معناشناختی»، نشریه جستارهای زبانی، به بررسی نظام گفتمانی حسی-ادراکی از طریق فرآیند شوشی-عاطفی می‌پردازد.

تحلیل نظام روایی گفتمان خطبه ۲۲۱ نهجالبلاغه در پرتو ...؛ شمس‌الدینی فرد و حیدری راد | ۳۳۳

- صباغ جعفری و سمیرا حیدری راد (۱۴۰۱) در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل نشانه معنانشناسی فرآیند انتقال معنا در نظام‌های گفتمانی خطبه الزهراء» به بررسی فرآیند استحاله معنا در گفتمان خطبه الزهراء پرداخته‌اند و به این نتیجه دست یافته‌اند که فرآیندهای شوشی و مسائل عاطفی منجر به فرآیند انتقال معنا شده‌اند.

با توجه به پژوهش‌های انجام‌شده در راستای نشانه معنانشناسی، جستار پیش‌رو از دو جهت نو می‌باشد: ۱- تاکنون پژوهش مستقلی در این حوزه بر روی خطبه ۲۲۱ انجام نشده است و سعی نگارندگان پژوهش بر آن است که نشان دهند نشانه‌ها در بستر عملیات گفتمانی نقش بسزایی در بازآفرینی معانی نهفته دارند. ۲- تمرکز پژوهش حاضر صرفاً بر روی بُعد نشانه‌شناسی نیست بلکه آنچه حائز اهمیت است تحلیل بُعد نشانه- معنانشناسی است که در بستر گفتمان از طریق نشانه- معناها شکل می‌گیرد. از این‌رو؛ اهمیت و ضرورت پژوهش حاضر مشخص می‌شود.

۳- ادبیات نظری

اولین گام برای تحلیل متون به روش نشانه معنانشناسی، جداسازی دو سطح زبان به صورت روش‌مند است: سطح بیرونی و سطح درونی (می‌توان این دو سطح را به ترتیب با دال و مدلول سوسور تقریباً برابر دانست). جداسازی این سطوح از یکدیگر و تأمل در ارتباط بین آن‌ها سبب می‌شود تا معنی آشکار شود (عباسی، ۱۳۹۵: ۴). حضور کارکردهای نشانه‌های زبانی در جایگاه تقابلی، یکی از مهم‌ترین کارکردهای آن است. در واقع، تقابل‌های زبانی قابلیت ایجاد تفاوت معنا دارد و از آن‌جا که هدف اصلی نشانه معنانشناسی رسیدن به ساختارهای درونی معنا و جست‌وجوی اشکال مختلف تولید معانی ثانوی کلام است، تقابل‌های زبانی اهمیتی بسیار می‌یابد. در نشانه‌شناسی سوسوری، نشانه‌ها بر ساخته تمایز و تقابل هستند (کابلی، ۱۳۸۰: ۱۶).

ژاک فونتی در کتاب کاربردهای نشانه معنایی به این نکته اشاره می‌کند که ویژگی اصلی کاربردهای نشانه معنایی این است که فرآیندی باز می‌سازند و صحنه‌ای را به خود

اختصاص می‌دهند که گرد یک کنش سازماندهی می‌شود تا بدین ترتیب، گفته‌خوان معنا را در حال تغییر دریافت کند (Fontanille, 2008: 26).

در حوزه تقابلات معنایی در بستر گفتمان ادبی، بارت معتقد است: «نظام تقابلی همان اصلی است که باید فضای پیوستگی را تحلیل کند. در واقع، سروکار داشتن با تقابل می‌تواند به معنی مشاهده شباهت یا اختلافی باشد که ممکن است میان تعبیر موردنظر از تقابل‌ها وجود داشته باشد یا آن‌ها را طبقه‌بندی کند» (بارت، ۱۳۷۰: ۱۰۱).

در نظام گفتمانی تجویزی، رابطه‌ای تقابلی برقرار است. گاهی کنش‌ها در مسیر شکل‌گیری معنا از حربه‌های مقاومتی، ممارستی و مماشات به‌ره می‌برند. «مماشات گفتمانی حربه‌ای است که به بازتعریف رابطه بین «من» و «دیگری» منجر می‌شود. این بازتعریف سبب می‌گردد تا یک دیگری، بین من و خود قرار گیرد؛ یک دیگری که بیرون از من قرار دارد و می‌تواند جامعه یا هر کنش‌گری باشد» (شعیری، ۱۳۹۴: ۱۲۶).

دنی برتران معتقد است که کنش‌گر گفتمانی را باید شیوه حضوری در حال شکل‌گیری دانست. حضوری همواره ناقص، قطعیت‌نیافته، جزئی و تغییرپذیر. حضوری که در جای‌جای گفتمان، به محض تحقق آن قابل دریافت است (Bertrand, 2000: 53).

در تعریف این نظام به سه واژه کلیدی برای درک هر چه بهتر نظام روایی مبتنی بر کنش اشاره می‌شود: کنش، ارزش، تغییر. در گفتمان‌های روایی کنشی، علاوه بر عنصر کلیدی تغییر وضعیت، دو عنصر اساسی دیگر نیز از ضرورت خاصی برخوردارند: ارزش و تصاحب. «ارزش این توانایی را ایجاد می‌کند که مضمون را همچون یک شکل مطرح کنیم و در ادامه عناصر بنیادین و ابتدایی را از آن متمایز سازیم» (عباسی، ۱۳۹۵: ۱۷۶). بنابراین، در این نظام وقتی با اُبژه‌های ارزش محور روبه‌رو می‌شویم که کنشگرانی درصدد تصاحب آن‌ها هستند و نتیجه این تصاحب، رسیدن گفتمان به وضعیتی است که در آن دو ویژگی مهم یعنی انفصال یا اتصال وجود دارد (شعیری، ۱۳۹۵: ۱۹-۲۰).

در حالت اتصالی، ارتباط به اجرای ارزش به شکل تصاحبی آن منجر می‌شود و در حالت تغییر انفصالی، برعکس، ارتباط به بالقوه شدن ارزش که به شکل محرومیت برای

تحلیل نظام روایی گفتمان خطبه ۲۲۱ نهجالبلاغه در پرتو ...؛ شمس‌الدینی فرد و حیدری راد | ۳۳۵

فاعلی که آن چیز را در اختیار دارد، منجر می‌گردد (عباسی، ۱۳۹۵: ۱۷۹). نشانه‌معناشناسی مکتب پاریس تأکید دارد که سازوکار روایی در راستای «تصاحب ارزش شکل گرفته است؛ یعنی همه کنشگرانی که درون نظام تعینی و برنامه‌محور، کنش خود را طراحی می‌کنند، در نهایت ارزشی را تصاحب نموده و از آن خود می‌کنند. این ساختار روایی کنشی ایجابی است که در آن قصد اصلی کنش گزینش ارزشی است» (شفیعی و شعیری، ۱۳۹۹: ۲۰۸).

بنابراین، دیگر در رابطه معنایی نمی‌توان عناصر گفتمانی را تابع رابطه تقابلی تثبیت شده‌ای دانست و نتیجه گرفت که گفتمان فقط از جریان تقابلی پیروی می‌کند.

۳-۱. تعاملات معنایی درهم تنیده و نوسانی

فرآیند تنش‌ی که به گستره‌ی نشانه‌شناسی پساگرسی متعلق است، برای اولین بار در سال ۱۹۹۸ در اثر مشترک ژاک فونتنی و کلود زیلبربرگ در کتاب “Tension et signification” معرفی شده است. این فرآیند، مطالعات معنا را از شکل تقابلی و ساختاری خارج کرده و به آن سیالیت و پویایی بخشیده است. در این فرآیند، بین عناصر نشانه-معنایی رابطه حسی-ادراکی برقرار می‌شود که در آن معنا از کم‌ترین تا بیش‌ترین شکل آن در نوسان است (شعیری، ۱۳۸۴: ۱۳۷). با توجه به اینکه گفتمان یک فرایند است، نمی‌تواند فقط بر تقابل صرف نشانه‌ها استوار باشد و مسلماً عوامل دیگری نیز بر تولید معنا در طی فرایند گفتمان مؤثر هستند. از عوامل مؤثر بر این فرایند می‌توان به دو بعد فشاری (قبض) و گستره‌ای (بسط) اشاره کرد که افت و تشدید هر کدام از آن‌ها می‌تواند بر نوع گفتمان ایجاد شده مؤثر باشد (سبزی پله‌ور، ۱۳۹۸: ۲۵).

نظام تنش‌ی از محور عمودی و افقی تشکیل شده است که در آن قطبی ثابت وجود ندارد و معنا به‌طور مدرج در ارتباط با معنایی دیگر قرار می‌گیرد و فشار یا گستره‌ی معنایی را می‌سازد (گرمس، ۱۳۸۹: ۳۴). بنابراین، در نظام تنش‌محور، معنا بدون هیچ برنامه‌ی مشخصی امکان بروز می‌یابد. فضای تنش‌ی در بُعد فشاری، از کمترین هیجان تا بالاترین هیجان ممکن است رشد یافته باشد. این همان چیزی است که زیلبربرگ فاصله از هنجار

نامیده است. هر امر معنادار، یا در واقع هر «نشانه»، ترکیبی از ظرفیت‌ها یا ابعاد فشاری-گستره‌ای است. فشار ناظر به ساحت درونی، درون-ادراکی و معرف سطح محتواست و گستره ناظر به ساحت بیرونی، برون-ادراکی و معرف سطح بیان است (Fontanille, 2006: 39-38).

این دو بعد را می‌توان همچون بردارهای دلالت‌پردازی به شکل یک دستگاه مختصات تصویر کرد. بعد فشاری بردار عمودی (y) و بعد گستره بردار افقی (x) این دستگاه مختصات است و فضای درونی که این دو بردار ساخته‌اند، محل نقاط هم‌پیوندی فشاری-گستره‌ای، درون و بیرون محتوا-بیان است؛ فضای تنشی که در آنجا، ارزش نشانه-معنایی شکل می‌گیرد و دلالت مفصل‌بندی می‌شود (پاکتچی و همکاران، ۱۳۹۴: ۴۴).

در حقیقت، فرآیند تنشی چیزی جز رابطه بین فشار و گستره نیست؛ زیرا چنین رابطه‌ای بر دو محور قرار دارد: «یکی محور فشار که همان محور گونه‌های عاطفی است؛ دیگری محور گستره یا محور گونه‌های شناختی؛ به عبارت دیگر؛ در این رابطه عاملی با بنیان‌های حسی-ادراکی با دنیا در تعامل قرار می‌گیرد» (شعیری و وفایی، ۱۳۸۸: ۴۰). بر اثر همین تعامل، دو گونه عاطفی و شناختی در ارتباط با یکدیگر قرار می‌گیرند و فرآیند تنشی را شکل می‌دهند که ارزش‌ساز است.

در فرآیند تنشی، معنا باز و سیال فرض شده است. بعد فشاری و عاطفی ویژگی‌های کیفی، احساسی، نقش‌های درونی و حالت‌های روحی را در بر می‌گیرد، حال اینکه بعد گستره‌ای و شناختی به ویژگی‌های کمی، عددی، گستره زمانی، مکانی و شناختی اشاره دارد (Fontanille, 1998: 108-110).

بر اساس نظریه‌ی ژاک فونتنی، طرحواره فرآیند تنشی، دارای چهار گونه تنشی است که عبارتند از: طرحواره‌ی نزولی (أفت یا تنزل فشار عاطفی و اوج گستره شناختی)، طرحواره صعودی (افزایش یا اوج فشار عاطفی و أفت گستره شناختی)، طرحواره افزایشی (اوج همزمان قدرت فشارها و گستره‌ها) و طرحواره کاهش (کاهش همزمان قدرت فشارها و گستره‌ها) (شعیری، ۱۳۹۶: ۴۴-۳۵).

۲-۳. نظام معنایی تطبیق

نظام تطبیق به رفتار گفتمانی مربوط می‌شود که در آن معنا در قالب کلیشه‌هایی از پیش تعریف شده محبوس نیست، بلکه برعکس، در سیر گفتمان زاده می‌شود. در اینجا در تضاد با گفته‌های متفاوت و بدون لحاظ کردن شرایط بافتی زنده، با رفتار گفتمانی «خطاب» بین من و تو مواجه می‌شویم (بابک معین، ۱۳۹۶: ۶۸). بنابراین در نظام تطبیق شاهد هم‌گرایی عناصر معنایی هستیم. بدین ترتیب، در نشانه-معناشناسی نوین مفهوم «ادراک حسی» که قبلاً مطرح بود، قوت می‌گیرد. در این نگرش، سوژه و ابژه ماهیت‌هایی برخوردار از تن و حس هستند که در نشانه-معناشناسی کلاسیک صرفاً مقوله‌هایی مدالی تلقی می‌شدند. در نظام مبتنی بر تطبیق، با کنش‌گری وارد تعامل تطبیقی می‌شویم که رفتار او از یک پویایی خاص تبعیت می‌کند. به عبارتی دیگر، در این نظام رفتار طرف مقابل را نمی‌توان از پیش تشخیص داد. این‌جا دقیقاً در خود سیر تعامل است که دو طرف تعامل یکدیگر را از درون حس کرده و بر اساس آن رفتار یکدیگر را با هم تطبیق می‌دهند (بابک معین، ۱۳۹۶: ۱۲۵).

۴- تحلیل نظام‌های معنایی خطبه ۲۲۱

۴-۱. تحلیل درهم‌تنیدگی نشانه‌معناها و تقابلات معنایی

قسمت اول خطبه ۲۲۱ نهج‌البلاغه با استناد به آیات اول و دوم سوره تکاثر «الْهَآكُمُ التَّكَاثُرُ حَتَّى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ» (التکاثر/ ۱ و ۲) آغاز می‌شود. از منظر نشانه‌معناشناسی، بارزترین شاخصه عملیات گسست گفتمانی کاربرد «غیر، آن‌جا و زمانی دیگر» است. کلمات «گم، حَتَّى، المقابر» دلالت بر فرآیند گسست گفتمانی دارند تا توجه مخاطب به دنیای بیرون از گفته‌پردازی معطوف شود؛ دنیایی که مهم‌ترین دلالت آن فناپذیری انسان‌هاست. ژوزف کورتز فرآیند گفتمانی را اعمالی می‌داند که نتیجه تبانی بین سه عامل: «من»، «اینجا»، «اکنون» است. هرگاه این سه عامل حضور خود را در فرآیند گفتمان به ثبت برسانند، با نوعی حضور زنده گفته‌پرداز در جریان گفتمان مواجهیم که اتصال گفتمانی

نامیده می‌شود؛ و هرگاه این سه عامل جای خود را به سه عامل دیگر یعنی «او»، «آنجا» و «زمانی دیگر» بدهند، جریان اتصال گفتمانی متوقف می‌شود و با جریان انفصال گفتمانی مواجه می‌شویم (کورتز، ۱۹۹۸: ۵۲).

در این آیه نشانه‌معنایی «تکاثر» منجر به گُنش‌های سلبی «غفلت» و «رویاری» با مرگ^۱ شده است. در حقیقت امام (ع) با اشاره به آیه قرآن در پی ایجاد فضایی دیداری است تا آگاه‌سازی مخاطب در ابتدای خطبه فراهم شود. همان‌طور که گفته شد، در ابتدای خطبه ۲۲۱ با مسأله گسست گفتمانی «غیر من، غیر اینجا، غیر اکنون» روبرو می‌شویم. گرماس و لاندوفسکی هر دو به تفسیر مسأله گسست گفتمانی پرداخته‌اند با این تفاوت که گرماس در کتاب نقصان معنا معتقد است که گسست منجر به بروز رخداد زیبایی‌شناختی در فرآیند معناسازی می‌شود؛ او این عمل تفویض گفتمانی را انفصال گفته‌پرداز از گفتمان خود، یعنی فاصله گرفتن و به بیرون از خود و دنیای خود هدایت نمودن می‌داند (Greimas & Courtes, 1993: 79).

بر این اساس در این خطبه، گسست ناگهانی و یک‌باره، سوژه را از سیر یکنواخت و کسالت‌بار خارج می‌کند و او را وارد فضایی احساسی-تنشی می‌کند. اینجاست که امام علیه‌السلام سیر یکنواخت غفلت و زیاده‌خواهی را با تکانه‌هایی از قبیل کاربرد صیغه تعجب و استفهام به هم می‌زند. این ترس و وحشت سوژه را از آن رخوت احساسی می‌رهاند و سبب می‌شود سوژه‌ای جدید متولد شود که رخدادهای احساسی او را از حالت طبیعی خود خارج می‌کند و منجر به تولید معناهای جدید می‌شود.

گسست گفتمانی ← تکاثر ← تبدیل وضعیت ایجابی به وضعیت سلبی ← غفلت‌ورزی

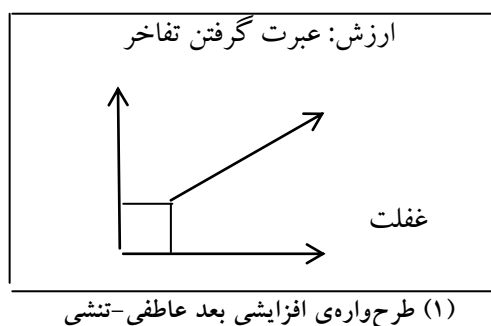
در ادامه امام (ع) با پاد گفتمان تعجب به توبیخ انسان‌های غافل می‌پردازد. پاد گفتمانی به مفهوم شریک گفتمانی یا یاری‌دهنده است. (شعیری، ۱۳۹۵: ۳۴). «يَا لَهْ مَرَامًا مَا أَبْعَدَهْ، وَزَوْرًا مَا أَغْفَلَهْ، وَخَطَرًا مَا أَفْطَعَهْ!» (نهج البلاغه: ۷۳۶). به اعتقاد سجودی «متن مفهومی تکریری است. هر لایه متنی، خود متنی است که در کنش متقابل با لایه‌های دیگر دامنه

تحلیل نظام روایی گفتمان خطبه ۲۲۱ نهجالبلاغه در پرتو ...؛ شمس‌الدینی فرد و حیدری راد | ۳۳۹

متن بودگی خود را گسترش می‌دهد و این روند، باز و بی‌پایان است» (سجودی، ۱۳۸۳: ۱۶۲). این عبارات در حقیقت مفهوم آیه را تأکید می‌کند. در این عبارت معنای «ما أبعد، ما أغفله و ما أفضعه» تابع رابطه تقابلی «مram، زور و خطر» نیست؛ بلکه زاییده تغییر معنای زیاده‌خواهی و تفاخر در دنیا به زیاده شدن فاصله انسان از خدا می‌شود. به عبارتی دیگر نشانه‌ی «ما تعجب» دلالت بر این معنا دارد که هرچقدر زیاده‌خواهی در دنیا بیشتر شود به همان اندازه فاصله‌ی انسان از هدف عالی آفرینش که دستیابی به کمال است بیشتر می‌شود. بدین ترتیب از سطح جملات به سطح گفتمان می‌رسیم در این صورت معنا دیگر زاییده تقابل نیست بلکه زاییده تغییر معنای نخست به معنای عمیق‌تری است:

زیاده‌خواهی دنیوی ← افزایش فاصله انسان باهدف آفرینش/افزایش غفلت

در این فضای تنشی، فشاره عاطفی با پاد گفتمان تعجب تشدید می‌شود و گفته پرداز را به تأمل و تفکر وامی‌دارد و کارکرد عاطفی واژگان «أبعد، أغفل، أفضع» مشخص می‌شود. تنش سرزنش همه‌ی فضای حسی-ادراکی گفتمان را درگیر می‌کند به این ترتیب فشاره‌ی عاطفی هم‌زمان با گستره‌ی شناختی اوج می‌گیرد و ساختار تنشی با طرح‌واره‌ی «همسو» و افزایشی مبنای گفتمان امام^(ع) قرار می‌گیرد:

در نمودار فوق، محور عمودی همان محور فشاری یا کیفی و محور افقی همان محور گستره‌ای یا کمی است. از تعامل این دو محور با یکدیگر و بر اساس رابطه تنزلی یا صعودی، ارزش «عبرت گرفتن» شکل می‌گیرد. به طور کلی، سوژه زمانی دچار تنش

می‌شود که میزانی از انرژی به آن وارد شود و آن را تحت فشار قرار دهد، به‌طوری که از وضعیت عادی خارج شود. اگر میزان انرژی وارد شده زیاد باشد، بعد عاطفی هم قوی‌تر می‌گردد و در مقابل، فضای تنشی قدرتمند می‌شود؛ اما به میزانی که این انرژی کم باشد، از شدت فضای تنشی نیز کاسته می‌شود. «بخش مهمی از سطوح گفتمانی در نهج البلاغه متوجه اهداف و مقاصد استفاده از زبان توسط امام (ع) است؛ زیرا هر گفتمان حامل ایدئولوژی و سطح استقلال و آزادی عمل صاحب خود اوست. این به معنی حضور هر لحظه ارزش‌ها و باورها در لایه‌های زبان ایشان است که تنها با تحلیل گفتمان می‌توان به واقعیت آن پی برد» (قرایی سلطان‌آبادی، ۱۳۹۷: ۱۶).

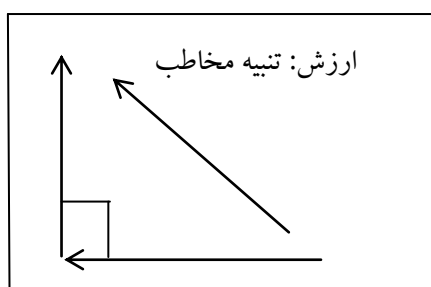
در ادامه خطبه، امام (ع) به سرزنش شدید انسان‌هایی می‌پردازد که به اموری مفتخرند که هیچ سودی برایشان ندارد. در حقیقت، امام (ع) غرور واهی و پوچ غافلان را به آن‌ها گوشزد می‌کند تا مایه عبرت شود. از منظر نشانه‌معناشناسی، همچنان عملیات حاکم بر گفتمان، عملیات گسست گفتمانی است.

در عبارات مذکور، امام (ع) با آوردن «أَفَبِمَصَارِعِ آبَائِهِمْ يَفْخَرُونَ؟ أَمْ بِعَدِيدِ الْهَلَكَةِ يَتَكَثَّرُونَ؟ يَرْتَجِعُونَ مِنْهُمْ أَجْسَاداً خَوَتْ وَحَرَكَاتٍ سَكَنْتْ؟ وَلَآنَ يَكُونُوا عِبْرًا أَحَقُّ مِنْ أَنْ يَكُونُوا مُفْتَخَرًا، وَلَآنَ يَهْبِطُوا بِهِمْ جَنَابَ ذَلَّةٍ أَحَجَّى مِنْ أَنْ يَقُومُوا بِهِمْ مَقَامَ عِزَّةٍ» (نهج البلاغه: ۷۳۶) به بیان این نکته می‌پردازد که انسان تا چه اندازه می‌تواند ناآگاه باشد که بخواهد به استخوان‌های پوسیده پیشینیانش افتخار کند و شمار مردگان را در ردیف زندگان قرار دهد. تقابلات معنایی موجود میان واژگان «مصارع/ یفخرون»، «یرتجعون/ خوت/ سکنت» و «جناب ذلّة/ مقام عِزّة» بر کاهش گستره شناختی غافلان دلالت دارد. از آنجایی که محور کلام امام (ع) در خطبه مذکور، درباره مرگ و سختی‌های لحظه مرگ است و غالباً انسان در هنگام مرگ از یک طرف دل به دنیا دارد و از طرفی هم باید از این دنیا برود، این انتخاب واژگان موجود در خطبه با دوگانگی انسان در تمایل به این دنیا و رفتن به دنیای دیگر و تضادهای درونی وی در برخورد با این مسائل منطبق است. امام (ع) ضمن تسلط کامل به بار معنایی واژگان و شناخت کامل میزان تأثیرگذاری هر یک از آن‌ها بر مخاطب،

تحلیل نظام روایی گفتمان خطبه ۲۲۱ نهجالبلاغه در پرتو ... شمس‌الدینی فرد و حیدری راد | ۳۴۱

چنان ماهرانه در کلام خود واژگان را انتخاب می‌کند که با بافت کلام هماهنگ است و باعث برجستگی معنا شده است (یوسفی آملی و همکاران، ۱۳۹۶: ۷۸). بنابراین، امام (ع) با بکارگیری واژگان مذکور بر گستره عاطفی می‌افزاید تا فشار توییح و سرزنش را که نتیجه ناآگاهی غافلان (تنزل گستره شناختی) است، شدت ببخشد.

در چنین حالتی که فشار عاطفی رو به افزایش است و گستره شناختی رو به کاهش، با طرحواره‌ی صعود بُعد عاطفی-تنشی مواجه می‌شویم که «فرایند شدت فشار عاطفی و کاهش گستره شناختی را نشان می‌دهد» (Fontanille, 2006: 111). در این حالت که افت و تنزل گستره شناختی رخ می‌دهد، شرایطی به وجود می‌آید که محور (x و y) نقطه اوج احساس و هیجان را نشان می‌دهد و به سوی نقطه انفجار یا تکانه نهایی حرکت می‌کند.

(۲) طرحواره‌ی صعودی بُعد عاطفی-تنشی

در ادامه، امام (ع) می‌فرماید: «لَقَدْ اسْتَخْلَوْا مِنْهُمْ أَىُّ مَدْكِرٍ وَتَنَاشَوْهُمْ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ. لَقَدْ نَظَرُوا إِلَيْهِمْ بِأَبْصَارِ الْعَشْوَةِ وَضَرَبُوا مِنْهُمْ فِي عَمْرَةٍ جَهَالَةٍ؛ وَلَوْ اسْتَظْفَقُوا عَنْهُمْ عَرَصَاتِ تِلْكَ الدِّيَارِ الْخَاوِيَةِ وَالرُّبُوعِ الْخَالِيَةِ لَقَالَتْ ذَهَبُوا فِي الْأَرْضِ ضَلَالًا» (نهج‌البلاغه: ۷۳۶). در اینجا، امام علیه السلام به عنوان سوژه مرجع، یعنی همان اگو، به دیگری که در این بافت «انسان‌های غافل» می‌باشند، استقلال معنایی می‌دهد و همانطور که لاندوفسکی معتقد است، در برخی بافت‌ها، می‌توان جهان را به شکلی ابزارى ندید.

امام در ادامه می‌فرماید: «وَذَهَبْتُمْ فِي أَعْقَابِهِمْ جُهَالًا، تَطْتُونُ فِي هَامِهِمْ وَتَسْتَنْبِتُونَ فِي أَجْسَادِهِمْ وَتَرْتَعُونَ فِيمَا لَفْظُوا وَتَسْكُنُونَ فِيمَا خَرَبُوا، وَإِنَّمَا الْأَيَّامُ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ بَوَاكٍ وَنَوَائِحُ عَلَيْكُمْ» (نهج‌البلاغه: ۷۳۸). در این گفته، کنش گر به ساحت گفته پردازی برمی‌گردد و با

خود حاضر در زمان و مکان گفته‌پردازی پیوند می‌خورد. از دیدگاه معین، «منِ حضوری» را می‌توان پیوست گفتمانی به‌شمار آورد. در اینجا است که سوژه در لحظه حضور دارد. امام (ع) با آوردن واژگان «وَإِنَّمَا الْأَيَّامُ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ بَوَاكٍ وَنَوَائِحُ عَلَيْكُمْ» حضور خود را در گفتمان به تصویر می‌کشد که این همان پیوست گفتمانی است. در حقیقت، امام به زمان و مکان گفته‌پردازی پیوند می‌خورد و حضور خود را در لحظه نشان می‌دهد و من یا سوژه احساسی معنا می‌یابد. «هر اندازه من حاضر (من-سوژه) در گفتمان احساسی حضور پررنگ‌تری داشته باشد، به همان اندازه آن نه – من یعنی آن من باز نمودی (منِ نماینده قدرت) به غیاب کشانده می‌شود» (معین، ۱۳۹۴: ۱۸۵).

در ادامه خطبه، فضای پیوست گفتمانی شکل می‌گیرد. امام (ع) ضمن کاربرد ضمیر «کم»، گفته‌خوان را در بطن فرآیند گفتمانی قرار می‌دهد. ضمیر «کم» گستره شناختی مخاطب را نسبت به وضعیت مردگان افزایش می‌دهد و هم‌نشینی واژگان «أُولَئِكَمُ، غَايَتِكُمْ، مَنَاهِلِكُمْ» از منظر نشانه‌معناشناسی منجر به تنبیه مخاطب می‌شوند: «أُولَئِكَمُ سَلَفُ غَايَتِكُمْ وَفُرَاطُ مَنَاهِلِكُمْ» (نهج البلاغه: ۷۳۸).

شرح حال مردگان در بستر گسست گفتمانی عرضه می‌شود؛ کاربرد ضمائر غایب در عملیات گفته‌پردازی گواه این مدعاست. در حقیقت، نشانه و معنای مرگ و شرح حال آن در این قسمت از گفتمان در تعامل با هم قرار می‌گیرند؛ زیرا انسانی که این دنیا را ترک می‌کند به نوعی دچار گسست از دنیای مادی و فانی می‌شود و همین گسست از طریق سه عنصر «غیر، آن‌جا و مکانی دیگر» در سیر گفتمان نشان داده شده است.

از طرفی دیگر، تقابل میان نشانه‌های «الَّذِينَ كَانَتْ لَهُمْ مَقَاوِمُ الْعِزِّ وَحَلَبَاتُ الْفَخْرِ، مُلُوكًا وَ سُوقًا» و «سُلَّطَتِ الْأَرْضُ عَلَيْهِمْ فِيهِ، فَأَكَلَتْ مِنْ لَحُومِهِمْ وَشَرِبَتْ مِنْ دِمَائِهِمْ، فَأَصْبَحُوا فِي فُجُوتِ قُبُورِهِمْ جَمَادًا لَا يَتَمَوَّنَ وَضِمَارًا لَا يُوجَدُونَ» دلالت بر تقابل معنایی کنش محوری و برهم‌کنشی دارد. انسانی که قادر به انجام هرگونه کنشی در زمان حیات خویش بوده است، پس از مرگ و ورود به عالم برزخ، قادر به انجام هیچ کنشی نیست.

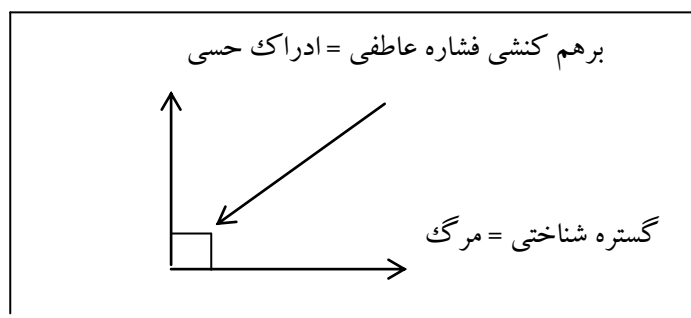
تحلیل نظام روایی گفتمان خطبه ۲۲۱ نهج‌البلاغه در پرتو ...؛ شمس‌الدینی فرد و حیدری راد | ۳۴۳

منظور از کنش، واژگان «مَقَاوِمُ الْعِزِّ وَحَلَبَاتُ الْفَخْرِ» می‌باشد و منظور از برهم‌کنشی عدم توانایی بروز هر نوع کنشی است:

«لَا يُفْزِعُهُمْ وُرُودُ الْأَهْوَالِ وَلَا يَحْزَنُهُمْ تَنَكُّرُ الْأَحْوَالِ وَلَا يَحْفَلُونَ بِالرَّوَاكِفِ وَلَا يَأْذَنُونَ لِلْقَوَاصِفِ، عُبَّيًّا لَا يُنْتَظَرُونَ وَ شُهُودًا لَا يَحْضُرُونَ، وَإِنَّمَا كَانُوا جَمِيعًا فَتَشَتَّتُوا وَ [أَلْفًا] أَلْفًا فَافْتَرَقُوا» (نهج‌البلاغه: ۷۳۸).

برهم‌کنشی هرگونه تقابل و تعامل معنایی را از بین می‌برد و نشانه‌ها را در چالش با یکدیگر قرار می‌دهد. هم‌نشینی این نشانه‌های معنایی در کلام امام (ع) دربردارنده معنای «تفاوت عوالم هستی» است. عالم دنیا و عالم برزخ در تقابل با یکدیگر قرار می‌گیرند؛ کنش‌های دنیوی جای خود را به برهم‌کنش‌های برزخی می‌دهند و هیچ‌گونه تعامل و تطبیقی بین نشانه‌های آن‌ها شکل نمی‌گیرد. درهم‌تنیدگی انتقال از دنیا به برزخ، نشانه‌های تنش‌محور را بروز می‌دهد و این تنش را به مخاطب منتقل می‌کند.

در چنین وضعیتی که نشانه‌ها دربردارنده برهم‌کنشی هستند، گستره شناختی به پایین‌ترین حد خود می‌رسد و متناسب با آن از فشار عاطفی هم کاسته می‌شود. چنین امری منجر به دریافت معنای تنشی می‌شود؛ طرحواره کاهشی زیر بیانگر گفتمان تنش‌محور است. «این ساختار با فروکاست هماهنگی فشار و گستره شکل می‌گیرد. روایت‌های آخرالزمان مبتنی بر چنین ساختاری هستند. در این روایت‌ها، انسان‌ها و جهان هر دو به سوی زوال و نابودی می‌روند و همه تنوع‌ها و تکثرها از بین می‌روند» (پاکتچی و همکاران، ۱۳۹۴: ۴۷).

(۳) طرحواره کاهشی بُعد ادراک حسی و مرگ

با بررسی این قسمت از خطبه ۲۲۱ نهج البلاغه که به موضوع مرگ و احوال مردگان می‌پردازد، درمی‌یابیم که گفتمان غالب در این بخش دلالت بر درهم‌تنیدگی نشانه‌ها و عبور از تقابلات معنایی دارد و طرحواره کاهشی گستره شناختی و فشار عاطفی را نشان می‌دهد.

در این قسمت از خطبه، هم‌نشینی نشانه‌ها در کنار یکدیگر منجر به شکل‌گیری رابطه‌ای تعاملی میان گستره شناختی و فشار عاطفی شده است. در این رابطه تعاملی، گستره شناختی و به عبارتی واضح‌تر، «عبرت گرفتن انسان‌ها از احوال برزخیان»، منجر به شناخت بیشتر آن‌ها می‌شود: «لَقَدْ رَجَعَتْ فِيهِمْ أَبْصَارُ الْعِبَرِ وَسَمِعَتْ عَنْهُمْ آذَانُ الْعُقُولِ وَتَكَلَّمُوا مِنْ غَيْرِ جِهَاتٍ النُّطْقِ». این بیان، صعود گستره شناختی گفتمان را نشان می‌دهد.

در مقابل، جانشینی واژگان «كَلَحَتْ، خَوَتْ، أَهْدَامَ الْبَلَى وَضِيقَ الْمَضْجَعِ» در ادامه، دلالت بر کاهش فشار عاطفی دارد: «وَكَلَّيْنِ عَمِيَّتْ آثَارُهُمْ وَأَنْقَطَعَتْ أَخْبَارُهُمْ لَقَدْ رَجَعَتْ فِيهِمْ أَبْصَارُ الْعِبَرِ وَسَمِعَتْ عَنْهُمْ آذَانُ الْعُقُولِ وَتَكَلَّمُوا مِنْ غَيْرِ جِهَاتٍ النُّطْقِ، فَقَالُوا كَلَحَتْ أَلْوَجُوهُ النَّوَاضِرِ وَخَوَتْ الْأَجْسَامُ النَّوَاعِمُ وَكَبَسْنَا أَهْدَامَ الْبَلَى وَكَأَدْنَا ضِيقَ الْمَضْجَعِ وَتَوَارَتْنا أَلْوَحْشَهُ وَ[تَهْدَمَتْ] تَهَكَّمَتْ عَلَيْنَا الرُّبُوعُ الصُّمُوتُ» (نهج البلاغه: ۷۴۰).

این ساختار با افت فشار و باز شدن گستره (هم‌پیوندی معکوس کاهشی) محقق می‌شود. این گفتمان از یک تکانه عاطفی با کشش قوی آغاز می‌شود و به سوی گشودگی شناختی و تکثیر ابژه‌ها پیش می‌رود (پاکتچی و همکاران، ۱۳۹۴: ۴۸).

بنابر آنچه بیان شد، عبرت گرفتن از احوال مردگان (افزایش گستره شناختی) و فرسودگی و زوال جسم بعد از مرگ (کاهش تکانه عاطفی) طرحواره نزولی زیر را به تصویر می‌کشد:

۱. **افزایش گستره شناختی:** به دلیل عبرت گرفتن از احوال مردگان و درک

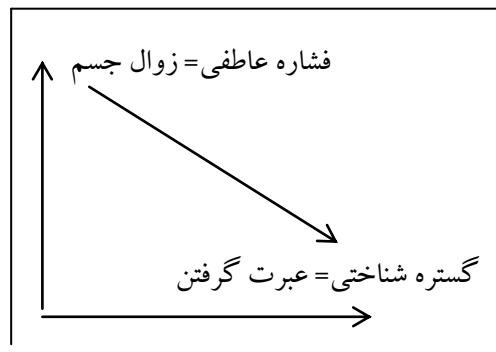
عمیق‌تری از واقعیت مرگ و زوال.

۲. **کاهش فشار عاطفی:** به دلیل آگاهی از واقعیت مرگ و زوال که منجر به

پذیرش و آرامش می‌شود.

تحلیل نظام روایی گفتمان خطبه ۲۲۱ نهج‌البلاغه در پرتو ...؛ شمس‌الدینی فرد و حیدری راد | ۳۴۵

این فرآیند به مخاطب کمک می‌کند تا از طریق شناخت عمیق‌تر از مرگ و زوال، به نوعی آرامش درونی و تسلی خاطر دست یابد و در نتیجه، معنای عمیق‌تری از زندگی و مرگ را درک کند.

(۴): طرحواره نزولی: بُعد نزولی فشاره و گستره

۴-۲. تحلیل تعاملات معنایی در سیر تطابق نشانه‌معناها

در قسمت‌های انتهایی خطبه ۲۲۱ نهج‌البلاغه، با وضعیت جدیدی از حیات انسان مواجه می‌شویم. وضعیتی که از سوژه (انسان)، غیریت یا دیگری را می‌سازد و نشانه‌ها در تلاشند خود را با این غیریت تطبیق دهند و در مسیر شکل‌گیری معنا ممکن است خود را از سوژه بودن به ابژه بودن تقلیل دهند.

امام (ع) در توصیف انسان بیمار و در حال مرگ و حالات اطرافیان او از پزشک و پرستار و خانواده، فعل‌هایی به کار می‌برد که استیصال و درماندگی و سردرگمی اسباب مادی را در برابر پدیده مرگ به‌خوبی به تصویر می‌کشند. واژگان بی‌رمق و ناتوان، موجی از حیرت و ضعف را در آدمی در برابر پدیده مرگ ترسیم می‌کنند و این به‌خاطر بار معنایی و عاطفی است که حامل آن هستند (حسینی اجداد نیاکی و همکاران، ۱۴۰۰: ۶۷). امام (ع) در این قسمت به سوژه‌ای اشاره دارد که با غیریت «بیماری» مواجه شده است. این غیریت با داشتن ویژگی‌های ادراکی-حسی، سوژه را تحت تأثیر قرار می‌دهد و فرآیند معنای «احتضار» شکل می‌گیرد.

در واقع، در این نظام گفتمانی با نظام تطبیق مواجه هستیم که در آن سوژه با وضعیتی بحرانی و بی ثبات روبروست. سوژه به حضور ابژه‌ای (بیماری) وابسته است که می‌تواند از در صلح وارد شود یا همه چیز را به ورطه نابودی بکشانند. «در واقع صحنه بیانگر جدایی سوژه و ابژه می‌باشد، حال آنکه تصویر به تلفیق و هم‌حضور آن دو اشاره دارد. با این بینش، مسأله هم‌حضور و ارتباط تعاملی در عمل، نه دیگر سخن از آن نگاه کلاسیکی مبتنی بر برنامه-مداریت دستور زبانی است که تضمین‌کننده معنایی از پیش معلوم است و نه مسأله زیبایی‌شناختی دریافت مطرح می‌شود. این جا سخن بر سر تطبیق در عمل است» (بابک معین، ۱۳۹۴: ۱۰۰).

در ادامه خطبه، انسان در وضعیتی قرار می‌گیرد که از پاسخ به سؤالات ناتوان می‌گردد و با غیریتی از خود مواجه می‌شود که با من مرجع متفاوت است و با ویژگی‌های متفاوتی چون «فَکُم مِّنْهُمْ مِّنْ جَوَابِهِ عَرَفَهُ فَعَيَّ عَنْ رَّدِّهِ، وَدُعَاءِ مُؤَلِّمٍ بِقَلْبِهِ سَمِعَهُ فَتَصَامَ عَنْهُ، مِّنْ كَبِيرٍ كَانَ يُعْظِمُهُ أَوْ صَغِيرٍ كَانَ يَرْحَمُهُ» (نهج البلاغه: ۷۴۴). در اینجا، «ابژه دیگر نه به مثابه ابژه، بلکه سوژه، یا دیگری و غیریتی است که همچون تو، منی که به نظاره او نشسته است را مورد خطاب قرار می‌دهد» (Landowski, 2005: 169).

امام (ع) در ابتدای گفتمان این خطبه به پیوست گفتمانی و من شخصی سوژه در عالم دنیا اشاره می‌کند و سپس از دیگری تحت عنوان مرگ و جدایی از عالم دنیا و حالاتی که بر سوژه وارد می‌شود سخن به میان می‌آورد. از منظر نشانه‌معناشناسی، اینجاست که معنا از قید عادت و تکرار (روزمرگی‌های دنیوی) خارج می‌شود و یک گسست ناگهانی آن‌ها را در تقابل با هم قرار می‌دهد. سوژه در تلاش است با خطر «مرگ» مقابله کند؛ اما با شکست مواجه می‌شود و قادر به انجام هیچ گونه کنشی در پاسخ به سؤالاتی که از وی پرسیده می‌شود نیست.

از دیدگاه نشانه‌معناشناسی، زمانی که تعامل نشانه‌ها به گونه‌ای پیش می‌رود که در طول گفتمان پیوست جای خود را به گسست می‌دهد، در این شرایط، حضور دیگری عینیت می‌یابد. این عملیات گفتمانی باعث شکل‌گیری حضور دیگری می‌شود که

تحلیل نظام روایی گفتمان خطبه ۲۲۱ نهج‌البلاغه در پرتو ...؛ شمس‌الدینی فرد و حیدری راد | ۳۴۷

جزئی از من بوده؛ اما رفته‌رفته از آن جدا شده و به مثابه غیریتی متفاوت بروز می‌یابد. در چنین شرایطی، «من / سوژه» در ناامنی مطلق قرار می‌گیرد: «وَإِنَّ لِلْمَوْتِ لَغَمَرَاتٍ هِيَ أَفْطَعُ مِنْ أَنْ تُسْتَعْرَقَ بِصِفِّهِ أَوْ تَعْتَدِلَ عَلَى عُقُولِ أَهْلِ الدُّنْيَا» (نهج‌البلاغه: ۷۴۴) و نظام معنایی تطبیق شکل می‌گیرد.

در واقع، اثری که نشانه بر خوانش گر دارد، مربوط به دنیای پسانشانه است. تاراستی بر این نکته تأکید دارد که ارزش‌های زیبایی‌شناختی در انتظار بالفعل شدن و سپس تحقق یافتن خود در جهت حرکتی استعلایی هستند (Tarasti, 2009: 329).

۵- نتیجه

با بررسی نشانه‌معناشناسی خطبه ۲۲۱ نهج‌البلاغه، متوجه می‌شویم که نمی‌توان نشانه‌ها را دارای کارکردی صرفاً از پیش تعریف شده دانست. بلکه جریان معناسازی جریانی پویا و سیال است زیرا فرآیند حیات بشر از نقصان تا کمال در نوسان است. تحلیل نشانه-معناشناسی گفتمان خطبه ۲۲۱ نشان می‌دهد که نظریه طرحواره‌ی تنشی برای تطبیق این پدیده زبانی کارآمد می‌باشد.

تقابلات معنایی در فضای پیوست و گسست گفتمانی شرایط انتقال و ورود به معانی تعاملی و تطابقی را فراهم می‌آورند. در بستر تعاملات معنایی، شاهد تعامل میان گستره شناختی و فشار عاطفی هستیم که گاهی در مسیر افزایش، کاهش، صعود و نزول نشانه‌معناها، فضای نشانه‌معناشناسی گفتمان خطبه مذکور را شکل می‌دهند.

در عملیات تطبیق گفتمانی، سوژه زمانی عینیت می‌یابد که دیگری این امکان را به او بدهد و برعکس، در چنین شرایطی وحدت میان سوژه و دیگری نظام معنایی تطبیق را قوت می‌بخشد و گفتمان حضور حسی زنده سوژه و دیگری را به تصویر می‌کشد. دریافت معنای مرگ و احتضار در سوژه‌ای که با غیریت تطبیق داده شده است، بهتر درک می‌شود. بنابراین، دریافت معنا در این بستر گفتمانی تابع تقابل، تعامل و تطبیق میان سوژه‌هاست. این ارتباط یک‌جانبه نیست، بلکه حاصل حضور همزمان سوژه با دیگری یا همان غیریت است.

۳۴۸ | دو فصلنامه علمی سراج مُنیر | سال پانزدهم | شماره ۴۹ | پاییز و زمستان ۱۴۰۳

فرضیه نگارندگان مبنی بر رابطه تعاملی-نوسانی بین عناصر زبانی گفتمان موجود قابل قبول است.

تعارض منافع

تعارض منافع وجود ندارد.

ORCID

Aazam Shamsoddini

Fard

Samira Heidari Rad

<http://orcid.org/0009-0009-2716-0323>

<http://orcid.org/0000-0001-9599-5175>

منابع

- نهج‌البلاغه (۱۳۸۶). ترجمه محمد تقی جعفری، تهران: کارآفرینان فرهنگ و هنر.
- بابک معین، مرتضی. (۱۳۹۱). «نظام معنایی مبتنی بر «تطبیق» و گذر از نشانه-معناشناسی کلاسیک به دورنمای پدیدار شناختی». *نقد زبان و ادبیات خارجی*. شماره دهم. صص ۱۹۰-۱۷۵.
- (۱۳۹۴). *معنا به مثابه تجربه زیسته*. تهران: سخن.
- (۱۳۹۶). *ابعاد گمشده معنا در نشانه‌شناسی روایی کلاسیک*، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
- بارت، رولان. (۱۳۷۰). *عناصر نشانه‌شناسی*، تهران: انتشارات بین‌المللی الهدی.
- پاکتچی، احمد و حمیدرضا شعیری و هادی رهنما (۱۳۹۴). «تحلیل فرآیندهای گفتمانی در سوره «قارعه» با تکیه بر نشانه‌شناسی تنشی». *جستارهای زبانی*، شماره ۴، صص ۶۸-۳۹.
- حسینی اجداد نیاکی، سید اسماعیل و مهرانگیز خدابخش‌نژاد. (۱۴۰۰). «خوانش سبک‌شناختی خطبه ۲۲۱ و نامه ۶۹ نهج‌البلاغه بر پایه صدای دستوری». *پژوهشنامه نهج‌البلاغه*، ش ۳۵، صص ۷۲-۵۵.
- سبزی پیلهور، مریم. (۱۳۹۸). *معنای فروغ (تحلیل ده شعر فروغ فرخزاد از دیدگاه نشانه-معناشناسی عاطفی)*. تهران: انتشارات تیرگان.
- سجودی، فرزانه. (۱۳۸۳). *نشانه‌شناسی کاربردی*، تهران: قصه.
- شعیری، حمیدرضا. (۱۳۸۴). «مطالعه فرآیند تنشی گفتمان». *پژوهش زبان‌های خارجی*، شماره ۲۵، صص ۲۰۴-۱۸۷.
- (۱۳۹۴). «مقاومت، ممارست و مماشات گفتمانی: قلمروهای گفتمان و کارکردهای نشانه-معناشناختی آن». *مجله جامعه‌شناسی ایران*، شماره ۱، ۱۲۸-۱۱۰.
- (۱۳۹۵). *نشانه-معناشناسی ادبیات "نظریه و روش تحلیل گفتمان ادبی"*، چاپ اول، دانشگاه تربیت مدرس: مرکز نشر آثار علمی.
- (۱۳۹۶). *تجزیه و تحلیل نشانه-معناشناختی گفتمان*. چاپ ششم. تهران: سمت.
- شعیری، حمیدرضا و ترانه وفایی. (۱۳۸۸). *راهی به نشانه‌معناشناسی سیال*. چاپ اول، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.

شفیعی، سمیرا و حمیدرضا شعیری. (۱۳۹۹). «تحلیل و بررسی رابطه ساختار روایی و فرایند تولید ارزش در گفتمان (مطالعه موردی؛ رساله‌الطیرهای فارسی و عربی)». *نقد و نظریه ادبی*، شماره ۱۰، ۲۳۰-۲۰۳.

عباسی، علی. (۱۳۹۵). *نشانه - معناشناسی روایی مکتب پاریس جایگزینی نظریه مدلیته‌ها بر نظریه کنشگران: نظریه و عمل*. چاپ اول، تهران: مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شهید بهشتی. قرایی سلطان‌آبادی، احمد. (۱۳۹۷). «بازشناسی سطوح گفتمانی در نهج‌البلاغه». *پژوهشنامه نهج‌البلاغه*، شماره ۲۱، صص ۱۹-۱.

کابلی، پال (۱۳۸۰). *نشانه‌شناسی*، ترجمه محمد نبوی، تهران: پردیس دانش. گرمس، آلژیردا ژولین. (۱۳۸۹). *نقصان معنا*. ترجمه و شرح حمیدرضا شعیری. تهران: علم. یوسفی آملی، حسین و مصطفی کمالجو و مریم اطهری نیا. (۱۳۹۶). «سبک‌شناسی لایه آوایی و واژگانی خطبه ۲۲۱ نهج‌البلاغه». *پژوهش‌های نهج‌البلاغه*، شماره ۱، صص ۸۲-۶۵.

References

- Abbasi, Ali. (2016 CE). *Narrative Semiotics of the Paris School: Replacing the Theory of Modalities with the Theory of Actants: Theory and Practice*, First Edition, Tehran: Shahid Beheshti University Press. [In Persian]
- Babak Moein, Morteza. (2012). "A Semantic System Based on 'Adaptation' and the Transition from Classical Semiotics to a Phenomenological Perspective." *Critique of Foreign Language and Literature*, Issue 10, pp. 175-190. [In Persian]
- Babak Moein, Morteza. (2015). *Meaning as Lived Experience*, Tehran: Sokhan.
- Babak Moein, Morteza. (2017). *The Lost Dimensions of Meaning in Classical Narrative Semiotics*, Tehran: Elm va Farhang Publications. [In Persian]
- Barthes, Roland. (1991). *Elements of Semiotics*, Tehran: Al-Hoda International Publications. [In Persian]
- Bertrand D. (2000). *Precis de semiotique Litteraire*. Paris: Nathan.
- Coquet. J C L. (1984). *Le Discours et son sujet*. Paris: Klincksieck.
- Courtes J. (1984) Lenonciation comme acte semiotique, in *Nouveaux actes semiotique*, Limoges, PULIM, n 58-59.

- Fontanille et Zilberberg. (1998). *Tension et signification*. Sprimont-Belgique: Pierre.
- Fontanille J. (2006). *The Semiotic of Discourse*. new York: peter long.
-(2008). *Pratiques semiotiques*. Paris: PUF.
- Gharayi Soltanabadi, Ahmad. (2018). "Recognition of Discursive Levels in *Nahj al-Balagha*." *Nahj al-Balagha Research Journal*, Issue 21, pp. 1-19. [In Persian]
- Greimas A.J. & Courtes J. (1993). *Semiotique. Dictionnaire raisonne de theorie de langage*. Paris: Hachette.
- Greimas, Algirdas Julien. (2010). *Deficiency of Meaning*, Translated and Explained by Hamidreza Shaeiri, Tehran: Elm. [In Persian]
- Hosseini Ajdad Niaki, Seyyed Esmaeil & Mehrangiz Khodabakhsh-Nejad. (2021). "Stylistic Reading of *Sermon 221* and *Letter 69* of *Nahj al-Balagha* Based on Grammatical Voice." *Nahj al-Balagha Research Journal*, Issue 35, pp. 55-72. [In Persian]
- Kaboli, Paul. (2001). *Semiotics*, Translated by Mohammad Nabavi, Tehran: Pardis Danesh. [In Persian]
- Landowski. E. (2005). *Interaction risquees*, Limoges, Pulum.
- Nahj al-Balagha* (2007). Translated by Mohammad Taqi Jafari, Tehran: Entrepreneurs of Culture and Art. [In Persian]
- Pakatchi, Ahmad; Hamidreza Shaeiri & Hadi Rahnama. (2015). "Analysis of Discursive Processes in *Surah Al-Qari'ah* Based on Tensive Semiotics." *Linguistic Studies*, Issue 4, pp. 39-68. [In Persian]
- Sabzi Pilevar, Maryam. (2019). *The Meaning of Forough (Analysis of Ten Poems by Forough Farrokhzad from the Perspective of Affective Semiotics)*, Tehran: Tirgan Publications. [In Persian]
- Shaeiri, Hamidreza & Taraneh Vafaei. (2009 CE). *A Path to Fluid Semiotics*, First Edition, Tehran: Elm va Farhang Publications. [In Persian]
- Shaeiri, Hamidreza. (2005). "Study of the Tensive Process in Discourse." *Journal of Foreign Language Research*, Issue 25, pp. 187-204. [In Persian]
- Shaeiri, Hamidreza. (2015). "Resistance, Persistence, and Discursive Conformity: Discourse Domains and Their Semiotic-Meaning Functions." *Iranian Sociology Journal*, Issue 1, pp. 110-128. [In Persian]
- Shaeiri, Hamidreza. (2016). *Literary Semiotics: Theory and Method of Literary Discourse Analysis*, First Edition, Tarbiat Modares University: Center for Scientific Works Publication. [In Persian]

- Shaeiri, Hamidreza. (2017). *Semiotic-Meaning Analysis of Discourse*, Sixth Edition, Tehran: SAMT. [In Persian]
- Shafiei, Samira & Hamidreza Shaeiri. (2020). "Analysis and Examination of the Relationship Between Narrative Structure and the Process of Value Production in Discourse (Case Study: Persian and Arabic *Resalat al-Tayr*).", *Critique and Literary Theory*, Issue 10, pp. 203-230. [In Persian]
- Sojoudi, Farzan. (2004). *Applied Semiotics*, Tehran: Qesseh. [In Persian]
- Tarasti E. (2009). *Fondements de la semiotique existentielle*. Paris: Harmattan.
- Yousofi Amoli, Hossein; Mostafa Kamaljou & Maryam Athari Nia. (2017 CE). "Phonetic and Lexical Stylistics of *Sermon 221* in *Nahj al-Balagha*." *Nahj al-Balagha Studies*, Issue 1, pp. 65-82. [In Persian]

استناد به این مقاله: شمس‌الدینی فرد، اعظم، حیدری راد، سمیرا. (۱۴۰۳). تحلیل نظام روایی گفتمان خطبه ۲۲۱ نهج‌البلاغه در پرتو سیر تقابلی، تعاملی و تطابقی نشانه معناها، دو فصلنامه علمی سراج مُنیر، ۱۵(۴۹)، ۳۵۲-۳۲۳.
DOI: 10.22054/ajsm.2024.77246.1988

Seraje Monir is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.